

UJABB LELETEK A VIKTORIA TELKÉN

(Szerző rajzaival)

Az annyira vitatott Viktoria-téglagyár telke 1910 őszén nagy átalakuláson ment keresztül, mely átalakulások, úgylátszik, hivatva lesznek az Alba Maria holfekvésének kérdését is tisztázni.

Az új tulajdonos ugyanis modern alapokra fektetve az egész téglagyári üzemet, rengeteg befektetések árán új nagy gép- és préházat és új nagy körkemenczéket épített, és hogy ezeket a kemenczéket és gépházat rentábilissá, az egész üzemet pedig racionálissá tegye, az egész telek szintjét átlag $2-2\frac{1}{2}$ méterrel lejjebb süllyesztette. Ilyenformán tehát az egész területet mintegy 2 méterrel leásatta, s előrelátható volt, hogy — ha valaha —, úgy ezen leásás alkalmával napfényre kell kerülni mindannak, mi $2-2\frac{1}{2}$ méteren belül még megmaradt a föld méhében.

Mert nem szabad elfelejtenünk, hogy nem először folynak itt ásatások; amióta e terület téglagyártás céljából üzembe vétetett — tehát 1869 óta — már a mi tudomásunk szerint is több ízben — így 1872-ben, 1877-ben, 1879-ben, 1881-ben, 1886-ban és 1893-ban — bolygatták ezt a szerencsétlen darab földet, részint hasznosítási, részint tudományos célokból.¹ Minden nagyobb szabású ásatás alkalmából nagyobbterjedelmű falrészekre és az egész területen elszórt csontokra, sírokra és kőszarkofágokra akadtak, melyek beigazolták a már Rómer és Vásárhelyi által 1869-ben hangoztatott ama nézetet, hogy itt egy nagyobbterjedelmű római temetkezőhelyre bukkantunk, mely később, a népvándorlás korszakában is temetőnek szolgált. De minden ilyen nagyobb szabású ásatás után, az ásás folyamán nyert földdel kitöltve a mélyebben fekvő részeket, az egész terület planiroztatott, azaz kiegyenlítettett. Így 1869-ben, 1877-ben és 1893-ban is.

Ilyformán a legtermészetesebb módon és szinte észrevehetetlenül eltűnt az a magaslat, amelyen *Vásárhelyi* tanúsága szerint a templomromok állottak

¹ Vásárhelyi 1869-ben kelt leírása szerint a lankás terület közepén egy *halom* állott, melynek lefordásakor $1\frac{1}{2}-2$ öl magas falrészletekre akadtak, melyeket lerombolták, hogy *planirozzák* a területet. Ugyszintén később is.

és eltűntek a templomromok *alapjai* is, úgy hogy a mostani ásatások alkalmából azon a helyen, ahol azokat Zsigmondy fölvétele 1869-ből és 1877-ből állítja, egyáltalában ilyenekre nem akadunk, de igenis akadunk az alattuk rejtett és már az első kutatóktól említett római kőszarkofágokra 2,60 méterre a volt talaj színe alatt (1. tábla).

Középkori falrészletek az 1877. évi felvétel helyétől 40 méterrel lejjebb keletnek találtattak, egy kb. 3 méter belső fesztávolsággal bíró góth bástyafok alakjában, amelynek fölfelé — nyugatnak — és oldalt — északnak — hosszabb falazott folytatása nem akadt. Délre húzódott egy 15—16 méter hosszú fal, mely úgylátszik az eltűnt templom körül futó *védőfalhoz* tartozott; az összes középkori falak alapozása 50 cm-rel a mostani talajszin *fölött* ért véget. Alsó része — kb. 1 méterre — terméskőből készült, afölött kezdődött a 21—11—4 cm mérettel bíró téglákból készült falazat. A téglafalazat magasságában egy helyütt — mint azt a rajz is mutatja — egy belépő nyoma látszik, nagy négyzetes, alighanem *római* téglákból kirakva.

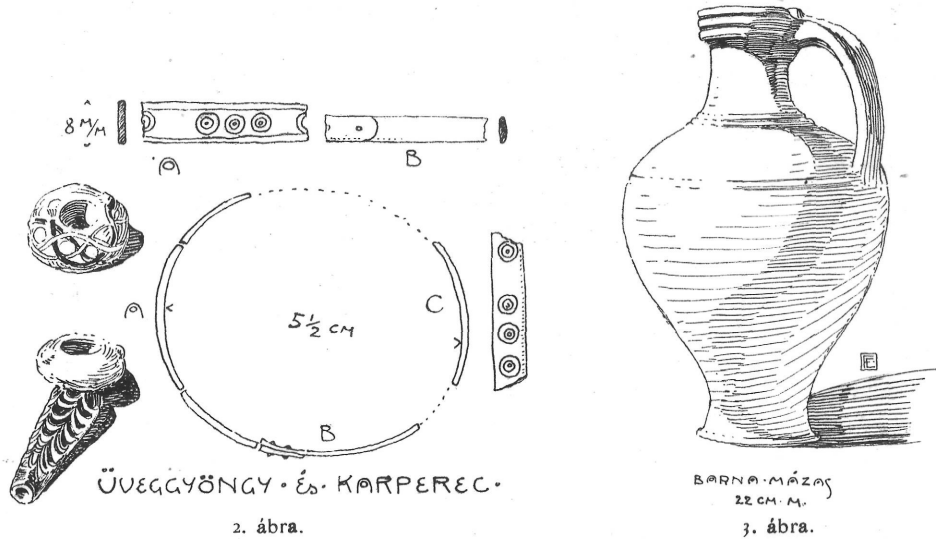
Az összes római szarkofágok és falak a középkori falazat *alatt* találtattak, ami megint azt bizonyítja, hogy a többször említett *domb* mesterségesen keletkezett, részint a fennállott falak lerombolásával és planirozásával, részint pedig a hegyoldalról lezuhanó víz ártától lehordott és lerakódott törmelék és agyag réteges ülepedései nyomán. A középkori épületek már az előző római és népvándorlási korszak maradványain emeltettek, semmi esetre sem előbb, mint a XIV. század közepén, mint azt az 1893-ban és most is talált *Zsigmond* (1386—1437), Hunyadi kormányzó, V. László és Mátyás korából származó érmeik is bizonyítják.

Az ezen ásatások korában felszínre került szarkofágoknak feliratairól más helyen lesz majd szó; itt mindössze röviden referálni akarok azon talált tárgyokról, amelyek pusztán véletlenségből egy gondos kézbe kerültek, s így el nem vesztek a kutatás céljaira, sőt remény van rá, hogy idők multával ezek is a városi múzeum birtokába kerülnek.

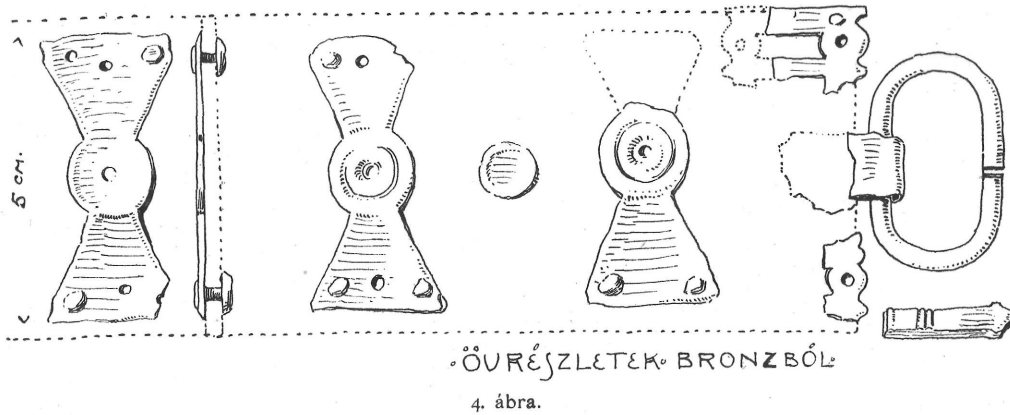
Mert itt is, mint annyi más helyen, a legnagyobb veszedelem a *kincs-kereső* napszámosok oktalán turkálásában és titkolódzásában rejlik, amely arany és ezüst keresése közben legtöbbször semmibe se veszi az esetleg előkerülő bronz- és cseréptárgyak töredékeit, de még a rézpénzeket is mint értéktelen holmit félredobja vagy elajándékozza, csak hogy hivatalos személyiségeknek át ne kellessen adni. Mert ezekkel szemben a legnagyobb bizalmatlansággal viseltetnek — mintha attól tartanának, hogy evvel érintkezésbe, esetleg összeütközésbe kerülnek a törvénnyel s ez szaladgálásokkal, vattatásokkal és egyéb kellemtelenségekkel jár. Inkább odaadja egy jó emberének, aki

nemcsak hogy nem feszegeti a tárgy provenienciáját, hanem még ad is cserébe egy pár jó szivart.

A római korszakból származó *szarkofágok* részint szabadon állottak,

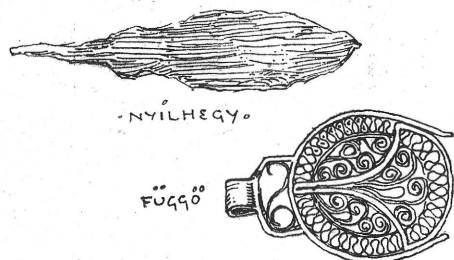
részint pedig külön négy fal közé voltak helyezve, mely falak erőssége amellet szól, hogy eredetileg be is voltak boltozva. Egyik falrészletnél az *ajtónyílásra*

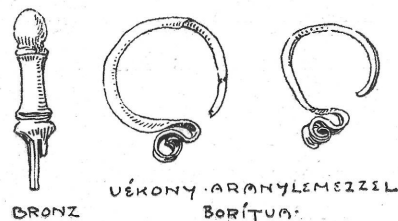
is akadtak — tehát nem csalódunk, ha ezeket a falakat egykor létezett családi sírboltoknak, *mauzoleumok* maradványainak vesszük.

Ez a nagy római út mentén húzódó temető még a későbbi római időkben is használtatott, mert az egy darabból faragott kőszarkofágok mellett nagy számban találtak *régi római sírkövekből* összeállított kősírokat is, sőt

ezek között találták a legszebb faragású sírlapokat, melyek ezideig a Viktoria telkén napfényre kerültek és amelyek most az aquincumi muzeum díszét képezik. Az összes sírok már föl lettek forgatva, a csontok kihányva, a sír-

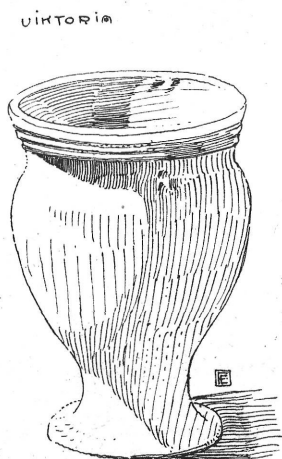

5. ábra.

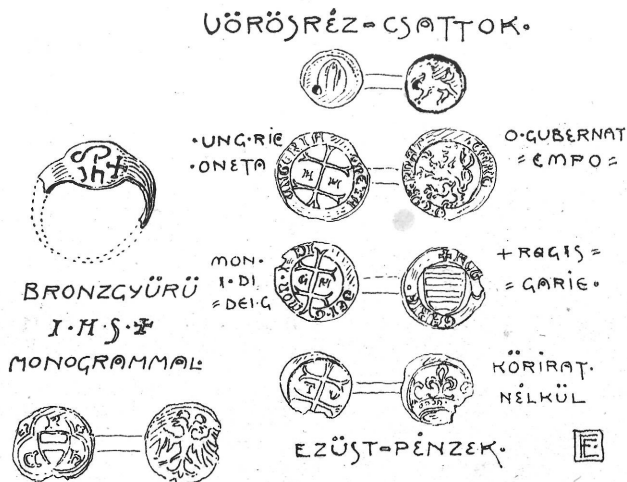

6. ábra.

mellékletek részint ellopva, részint elszórva. Római eredetűnek látszik egy elefántcsontból készült gyermek-karperecz (2. ábra), mely 5 és 8 milliméter között váltakozó szélességű lemezből készült, mely összehajlítva és egymásra

MÁZ-NÉLKÜL
14 CM. M

7. ábra.

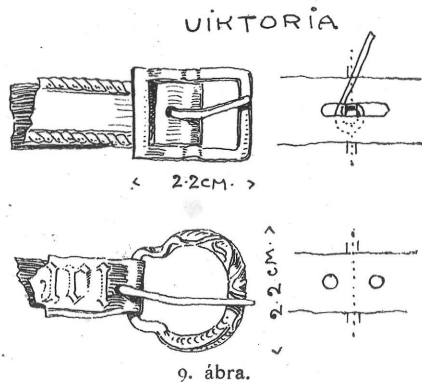
8. ábra.

fektetve, apró szögecsekkel köttetett össze. A lemezke legszélesebb részén két kitérő vonal között elhelyezett három-három koncentrikus köröcskével díszített, hasonlóan, mint azt az aquincumi muzeum elefántcsontkoczkák szemei mutatják. Római a 22 cm magas barna mázzal bevont agyagkorsó és egy bronzból öntött stilustöredék is (3. ábra). Ezen római leletek keletkezésére

szolgálhat az egyedüli talált bronz-érem, mely egyik oldalon egy sisakos férfifejet mutat, CONSTANTINUS AUG. felirattal, míg a másikon egy hadi trófiát, melynek alján jobbra-balra egy-egy hadifogoly kuporodik; felírása még nincs megfejtve. Jelenleg az aquincumi múzeum gyűjteményében van.

Barbár munkának látszik az a 8 darabból álló együttes (4. ábra), mely valószínűen egy bőrvö folszerelésére szolgált. Legalább erre engednek következtetni az egyes lemezek hátulján megerősített kb. 4 cm hosszú szögecsék, melyeknek kétoldalti fejei az applikálás után szélesre verettek, ami viszont egy meglehetősen kemény és szívós övanyagot — tehát bőrt — föltételez (lásd a metszetet).

Az egyes lemezek formája feltűnően hasonlít egy légcsevarhoz, összes hossza 5 cm, díszítése a középső körrészre szorítkozik és 2 koncentrikus körből áll.

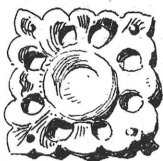

Érdekes a szíjvég beszegése, melynek azonban úglátszik *belső* része hiányzik. Ez a beszegés épp úgy erősített a bőrvöre, mint a lemezek. Míg a *csatnak* a megerősítése már nem konstatálható, mert csak egy vékony lemezke maradt rajta. Nyelve külön feküdt és nem tudni, hogyan függött össze a csattal.

A *népvándorlás* korszakára mutatnak a talált *nyílhegy* (5. ábra) és *üveggyöngyök* is, a bronzból készült, részint *vékony aranylemezzel* borított *függők* és *halántékgyűrűk* (6. ábra), valamint az a *poháralakú* és *lent szűkülő agyag-*

edény, mely *ép állapotban* a római falak belsejében találtatott és épp úgy a késői római korszak gyártmánya is lehet (7. ábra). Üveggyöngyök és halántékgyűrűk nagyon hasonlítanak a honfoglaláskori történelmi lelet tárgyaihoz.

Középkori tárgyakkól említendők a már fentebb felsorolt pénzekon kívül egy J. H. S. +

PRÉSELT BRONZ

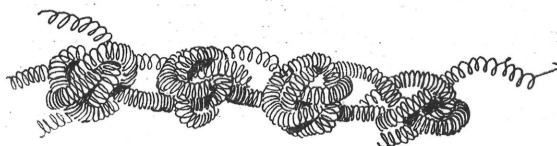
11. ábra.

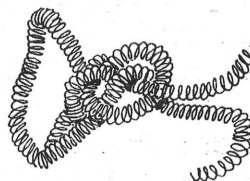
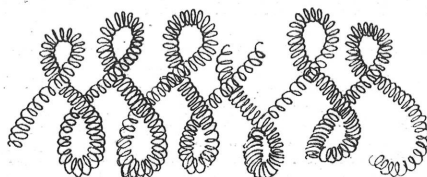
MEDAILLON-TERRACOTTA.

12. ábra.

jelű bronzgyűrű (8. ábra), apró csatok, préselt pitykék és rozetták, részint szabadon, részint pedig szíjvégekre applikálva, határozottan góth és pedig

VIKTORIA.

FEJDI SZ. VORÖSRÉZ-SODRONYBÓL

13. ábra.

fejlett, mert gyárilag előállított góth formákban, melyeket összevetve a már Henszlmann által 1877-ben kiásott és 1886-ban leírt részletekkel és a gépház építése alkalmából 1893-ban talált tárgyakkal, világosan kitűnik az összetartozandóságuk és eredetük a XV. század elejére tehető (9., 10., 11. ábra).

Barokk munkának látszik az 5 cm széles és törött állapotban 6 cm magas ovális terrakotta-amulett, mely finom domborműben mutatja az atyaistent hármas pápai tiarával a fején, ölében tartva a keresztfán lógó fiát (12. ábra).

Úgyszintén barokk munkának vehetjük azt a filigránmunkából készült függőt, mely az 1893-iki ásatás alkalmával előkerült.

Viszont majdnem lehetetlen megállapítani az 1893-ban és újólág 1911-ben talált vékony sodronytekercsekből font és bogozott díszítményeket, melyek patinával belepve, még most is megtartották ruganyosságukat és alighanem valami *fejéknék* vagy *pártadísznak* szolgálhattak s mivel nagyobb mennyiségben előkerültek, esetleg összefüggésbe hozhatók az épület vélt rendeltetésével, illetőleg annak lakóival — az apáczákkal. Emellett szólanának az 1893-ban nagyobb számban mellette talált kisebb és nagyobb *gombostűk* jelenléte is (13. ábra).

Összevetve a mostani ásatás eredményét az előbbi leletekkel, világosan kibontakozik előttünk:

1. hogy a Zsigmondy által felvett és Henszlmann által leírt, valószínűleg zárdatemplom *teljesen eltűnt* a föld színéről, mert *magasabban feküdt*, mint a körfal, melynek egyes részleteit, így egy támpilléres *bástyafokát* még sikerült kimutatni;

2. hogy ez a középkori — góth — templom egy római és népvándorláskori temető romjain épült olyanformán, hogy a középkori falak alapjai csak a római kulturréteg *fölött* kezdődnek abban a talajban, a mit a lerohanó hegyivizek 1000 év lefolyása alatt az elpusztult temetőre leraktak — átlag 1 m magasságban;

3. hogy római és középkori góth falakon és leleteken kívül egyéb ezen a területen nem találtatott, jóllehet az egész telek alig 2 méterrel (a Bécsi-út felé $\frac{1}{2}$ m, nyugati határán 3 m) leásatott és így okvetlenül rá kellett akadni mindenre, ami ezen földtömeg méhében rejtett. És jóllehet egyes apró darabok elkallódhattak és ellopattak, nagyobbterjedelmű falrészek el nem kerülhették a figyelmet, mert az ásatás ideje alatt átlag minden harmadik nap ott jártam és tudomást szereztem a történelemről;

4. így tehát a Szt. István korában épült Alba Maria semmi esetre sem állhatott itt ezen a helyen, mert egyrészt falai a római mauzoleumok és a góth templom falai közötti rétegben kellett hogy találtassanak, másrészt pedig lehetetlen, hogy az egész földmozgatás közepette *egyetlen egy románkori leletre* sem akadunk légyen, holott — bár gyéren — az előző római, népvándorlási és a következő góth és barokk korszak jellegzetesen képviselve van.

Véleményem szerint ez a negatív eredmény is nyereségszámba mehet, mert világosan kimutatva a Viktoria-telki elmélet tarthatatlanságát, tudósainkat helyesebb ösvényekre terelendi.

Foerk Ernő.